

ասոր մահէն (կամ սպանութենէն) ետքը նախատական հաշտութեամբ կը վերջանայ Հռովմի համար: Յովիանոս նորընտիր կայսրը զիջաւ Պարսից կայսրութեան պատկանեալ հինգ գաւառները, եւ իրաւունք տուաւ անոնց աւերելու Հայաստանը՝ որ Հռովմի հաւատարիմ զաշնակիցն էր: Այս եղաւ Հայաստանի ինքնուրոյն քաղաքականութեան դադարման սկիզբը: Սապոր (Շապուհ) Պարսից թագաւորն հայ ժողովրդիւն ընդդիմադրաբար հանդիպելով, ըսկըսաւ «փոքր վիրաւորանքներով զրգռել ժողովուրդը», եւ միեւնոյն ժամանակ կաշառքով իրեն քաշել իշխանները, գաւառապետները (սատրապներ): Վերջապէս Արշակը խնջոյքի հրաւիրելով՝ բռնեց զանի, աչքերը հանեց եւ շուտով սպանեց զինքը: Ասկից յետոյ Պարսիկները Հայաստանն իրենց սեփականեցին հոն դնելով իրենց վարիչները Կիշակ եւ Արտաւան ներքինները: Սակայն Հայաստան կը դիմադրէր: Արտագերս՝ քաղաքը ուր արքայական գտնծը կը պահուէր, անձնատուր չեղաւ եւ Պարսիկները երկար ատեն եւ զուր տեղ պաշարեցին զայն:

Բայց Արշակի որդին Պարա (Պապ) փախեր էր Հռովմայեցոց քով եւ օգնութեամբ վաղենտին կայսեր՝ մտած էր Հայաստան, թէպէտեւ միայն վարիչ տիրադատով առանց թագաւորական աստիճանի: Ամմիանոս Մարկելլինոս երկար վիպերգական դէպք կը պատմէ Պարայի արկածներու մասին: Յետոյ սա ամբաստանուած էր վաղենտինի քով եւ մատնութեամբ՝ սպանուած (374 տ.): Ժամանակ մը տակաւին մնաց Հայաստան Պարսից ձեռքը,

1. Ամմիանոս Մարկելլինոս, Ի. Գ. 2. Ի. Ե. 7. Լ. Գ. 4. Կ'ըսէ՝ Հռովմայեցոց եւ Պարսից խաղաղութեան դաշնագրութեան մէջ, աւելցուցած են «Կործանարար եւ անպատիւ», չօգնելով հայ թագաւորին «Հռովմայեցոց մշտական եւ հաւատարիմ բարեկամին»:
2. «Բոլոր դժկամակ ազգը կը տառապեցնէր թեթեւ

բայց ապա թէոդոս մեծն նորէն «տուաւ անոր թագաւորներ», նախ վարազդատ, եղբորորդին Պարայի, յետոյ անոր երկու որդիքը Արշակ Դ. եւ Վաղարշակ Բ. բայց ասիկա ստուեր մ'էր ինքնուրոյն ազատութեան: Հռովմայեցիք եւ Պարսիկները Հայաստանի բախտը տնօրինելով, շուտով համոզուեցան որ պէտք չեն պահպանել այս անկախութեան երեւոյթը, եւ որոշեցին անմիջապէս մէջերնին բաժնել հայկական երկիրները:

Հայաստանի առաջին բաժանումն հայ պատմիչները կը նշանակեն 387 տ. այս բաժանումը վերջնական չէր: Արեւմտեան Հռովմայեցոյց ինկած փոքր մասին մէջ թագաւոր կը մնար Արշակ Դ. (անշուշտ իր եղբոր մահէն ետքը). Արեւելեան՝ Պարսից մնացած մեծագոյն մասին մէջ, նոյն պէս թագաւոր, Խոսրով Գ. Արշակունի ցեղէն: Արշակ Դ. մահէն վերջը, կայսրութիւնը Հայաստանի մասին մէջ նշանակեց կառավարիչ մը առանց արքայական տիտղոսի (389 տ.): Պարսկական Հայաստանի մէջ յետ քանի մը թագաւորներու փոփոխութեան վերջին Արշակունի Արտաշէս Դ. զրկուած էր (428 տ.) թագէն՝ Պարսից Վահրամ Ե. ձեռքով, եւ տեղը նշանակուած էր պարսկ մարզպան (կառավարիչ): Երկու Հայաստանի վերջնական սահմանները գծուած էին հաւանորէն 422 տ. որոնց խաղաղութեան դաշինքով կը վերջանայ պատերազմը թէոդոս Բ. եւ Վահրամ Ե. միջեւ:

(Շարունակելի)

ՎԱՍԵՏԱՑԱԾ ՀԱՅԵՐԷՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

տուրքերով» Ամմիանոս Մարկելլինոս, Ի. Ե. 12.
3. Մովսէս Խորենացիին քով՝ Տիգրանակերտ, Ի. Ա. Բ. 28, բայց նա արդէն գոյութիւն չունէր այն դարաշրջանին (տես վարը):
4. Այս սպանութիւնը Ամմ. Մարկելլինոս (Լ. 1) կը կոչէ «Չազրեւի կեղծիք» (figmentum nefarie),

ԱՆՇԵՏԱՑԱԾ ՀԱՅԵՐԷՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

4. ՊՈԼՍՈՅ ՍԷՋ

(Շար. տես Բազմավէպ 1930, էջ 514)

Թ. Անմեղ գառինքն ի միասին
Պարոն ճիւղճի Օհաննէսին
Ննջեն ի սոյն դամբարանին
Ստեփաննոսն ընդ Կատարին
Յամի փրկչին Յամի փրկչին
1768 1790

Այս տապանագրին հեղինակն է Խարբերդի ճէրեան Օղլու կամ ճիրանեան մուրացիկ Կոյր Մինաս որ «Կէչիտ» մականունը կը կրէր: «Կէչիտ» թուրքերէն բառը հոս «անցորդ» իմաստով գործածուած է: Ահաւասիկ ժողովրդական «Աշուղ» մ'ալ որուն թուրքերէն եւ հայերէն երգերը եւ տաղերը պէտք է հաւաքել եւ ուսումնասիրել:

«Կէչիտ Կոյր Մինաս» սովորական ba-nal տեսակի տաղասացներէն մէկը (Աշուղ) չ'երեւիր մեզի՝ դատելով իրմէ յօրինուած տապանագիրներէն, որուն մէկ ուրիշ նմոյշը եւ որ բաւական կոկիկ յօրինուածք մը ունի: (Տես Բազմ. 1929 թիւ 1 Յուն. էջ 18. Տապանագիր ճիւղճի Օհաննէսի 16ամեայ աղջկան):

1813 Մայիս 23 (հ. տ.) վախճանած է կաթուածէ «Բանասէր Տիրացու Կոյր Ի ծնէ Կոյր, ի կարգէ մուրացողաց»: Իր տապանաքարը, զոր պատրաստել տուած են Տիւզեանները եւ որոնք հոգացած են նաեւ թաղման ծախքերը, կանգուն էր զեռմինչեւ 1905-1906 թուականները Բանկալթի գերեզմանատան մէջ: Խորանարդ ձեւով մէջտեղը ճաթած եւ կոտրած, զիրերը մեծ մասով աւերուած՝

քար մ'էր ան որ գրեթէ հետեւեալ արձանագրութիւնը կը կրէր.

Ժ. Այս է տա. (պան) հան. (գտնենի)
Խարբերդցի ճ. (էրեան) Կ. (ոյր) Մին. (ասի)
Բանասէր Կէչիտ կոչէ.....
Որ հանգեաւ ի թվին (Քր) իստուի:

Հայ-կաթուղիկ հարուստ ընտանիքներու մէջ մուտք ունէր այս «Բանասէր»ը եւ կը նպաստաւորուէր անոնցմէ. խառնուած է ժամանակին կրօնական վէճերուն եւ կռիւներուն:

ԺԱ. Թէրճիման Մուրատ
ՈԶ... (աւրուած)

ԺԲ. Թէրճիման Պաղտատար
ՈԶԳ

Ասկէ տալը տասնեւհինգ տարի առաջ Բանկալթիի Ազգ. Գերեզմանատան մէջ անշուք տեղ մը իրարու միեւնոյն ձեւով նեղ եւ երկայնկեկ, մարմարէ երկու տապանաքարեր դեռ կ'երեւէին վերը տեսնուած պարզ արձանագրութիւններով:

Սովորաբար «Թէրճիմաններու», այսինքն եւրոպական դեսպաններու մօտ ծառայող թարգմաններու շիրմաքարերը ճաշակաւոր քանդակներով եւ նոյն իսկ զինանշաններով զարդարուած են ինչպէս «Թէրճիման Անտոնի», «Թէրճիման Սահաթի Սարգիսի» եւ «Թէրճիման ճամճի գատէ Յակոբ» ի տապանաքարերը: Բայց վերոյիշեալ Պաղտատար և Մուրատ թարգմանները բացառութիւն կը կազմեն, որովհետեւ ասոնք փորձանքի հանդիպելով մահապատիժի ենթարկուած են:

Երկու «թէրճիման» Մուրատ ունեցած ենք: Մին վերի Մուրատն է, որուն վրայ ընդարձակ տեղեկութիւն չունինք դժբախտաբար: Իսկ միւսը 18րդ դարուն կէսերը ապրած է եւ որ կրօնական կոիւններուն մասնակցելով, պահ մը թիարան իսկ նեւ տուած է:

Բայց նկատելով որ սոյն երկու տապանաքարերը միեւնոյն մեծութիւնն ու ձեւը ունին, ասկէ զատ պատմութենէ տեղեկանալով որ այդ թուականներուն երկու «թարգման»ներ մահապատիժի ենթարկուած են, մին ցցահար եղած եւ միւսը Պաղտասար՝ կախուած, ուրեմն մեր կարծիքով՝ ցիցը հանուածը մեր «թէրճիման Մուրատը» պէտք է եղած ըլլայ, եթէ ուրիշ ձեւով մահապատիժի չէ ենթարկուած:

Այն ատենուան Աւստրիական ղեսպանը Rudolf Schmied 1634ին տեղի ունեցած անցուդարձերուն մասին իւր գրած տեղեկագրին մէջ կ'ըսէ:

«... Ֆրանսայի ղեսպան Marcheville «իւր թարգմանները «Տիվան»ը զրկեց եւ «այսպիսի արտակարգ սպառնալիքներ «ըրաւ անոնց բերնով, որ այս թարգմաններէն մին ցիցը հանեցին իսկ միւսը «կախեցին: Այս բաները տեղի կ'ունենային իշխանութեանը միջոցին այնպիսի «ինքնակալի մը, որ իւր հրամանագիրները «սա ձեւով կը վերջացնէր. — Ըրէ ինչ «պէս որ ըսի, ապա թէ ոչ քու գլուխդ «կը կտրեմ»: (Théophile Lavallée, Histoire de la Turquie, հտ. Բ էջ 70):

Իսկ կախուած «թարգմանը» «թէրճիման» Տէլի Պաղտասարն է (Balthazar Matto) որու մասին հետեւեալ տեղեկութիւնները կը քաղենք ուրիշ զրբէ մը.

«... Տեղացի «թարգմաններուն» մեծ «մասը կամ բնական եւ կամ բռնի մա- «հով կեանքներին կը վերջացնէին. ժա- «մանակները շատ դառն էին այս դասա- «սակարգի պատկանող այնչափ քաջ եւ «այնչափ օգտակար պաշտօնատարներուն «համար, որոնք շատ աւելի քիչ պատիւ «ներու հասան եւ առաւելապէս կախա- «ղաններու արժանացան: St. Priest կոմ-

«սը եւ Bonnac մարքիզը իրենց յուշա- «գրութիւններուն մէջ կը պատմեն մեզ թէ «ինչպէս մանաւանդ հայազգի (Baltha- «zar Matto կոմս Marcheville) թարգ- «մանը 1634ին կախեցին կարմիր թաւիշէ «գտակը գլուխը՝ որ «թէրճիմաններուն» «որոշիչ նշանն էր.....»:

«De Ferriol մարքիզին M. de Guil- «leraguesին, M. de Girardinին եւ ու- «րիշ ֆրանսական ղեսպաններուն հրա- «տարակուած գրութիւնները՝ այս տեսակ «կարգ մը տռամներ մեզ կը ծանօթացնեն: «Շատ մը այսօրինակ գաղտնիքներ դեռ չը- «պրպտուած դիւաններու փոշիններու տակ «պահուած կը մնան»: (Regis Delbauf: «Ambassadeurs de France morts à «Constantinople, էջ 13-14):

Հոչակաւոր պատմագիր Ֆօն Համմէր վերոյիշեալ երկու «թարգմաններ»ու մա- սին հետեւեալ կը գրէ:

«.... Սուլթան Մուրատ Դ-ի բռնաւո- «րութիւնը տարածուեցաւ նաեւ «Բերա»ի «բնակիչներուն եւ օտար ղեսպաններուն «վրան: Ֆրանսական ղեսպան Marche- «ville թարգմաններէն մին ֆրանսա- «կան դրօշ կրող նաւու մը գրաւման ու «նոյն ինքն ղեսպանին տղուն ձերբակալ- «ման առթիւ, դաշնագիրներու զօրու- «թեամբ ընդարձակուած իրաւունքներու «եւ ազատութիւններու կիրարկումի մա- «սին շատ տաք կերպով պնդելուն համար «ցիցը հանուելու դատապարտուեցաւ Սուլ- «թանը որ իսկիւտար անցնելու համար «նաւ մտնելու վրայ էր, ուզեց ոտքը նաւ «չդրած՝ մահապատիժին գործադրումին ներ- «կայ գտնուիլ.....»:

Ֆօն Համմէր կը շարունակէ «... Ֆրանսական ղեսպան Marche- «ville Կ. Պոլիս գալու միջոցին «Քիոս» «կղզիին առջեւ Գափտան-փաշայէն (մեծ «ծովակալ Փիալէ փաշա) անարգանք մը «կրած էր, կամ թէ ինք պարապ տեղը «կը պնդէր թէ ֆրանսական դրօշը անար- «գուած էր: Մեծ ծովակալը որ սեւ ծովու «մէջ Գօզաքներու դէմ իր տարած յաղ- «թանակէն ի վեր մեծ պատիւներու ար-

«մանացած էր, առիթէն օգտուեցաւ ֆրան- «սական ղեսպանէն իր վրէժը լուծելու «համար: Սուլթան Մուրատ Դ իր ծովա- «կալին իրր բաւարարութիւն խոստացաւ «ղեսպանին «թարգման»ը կախել տալ: «Շուտ մը խեղճ թարգմանը (Տէլի Պաղ- «տասար Balthazar Matto) կայմէ կա- «խեցին սամուրէ (martre zibeline) շի- «նուած գալփաքը գլուխը»: (Von Ham- mer: Histoire de l'Empire Ottoman հատոր Բ. էջ 472):

Քիչ մ'ալ խօսինք de Marcheville ղեսպանին վրայ:

Henri de Gournay Compte de Marcheville խրոխտ, տգէտ, եւ ամբար- տաւան ազնուական մ'էր, ամէն առիթով զէնքի դիմելու պատրաստ: Կ. Պոլիս եկած միջոցին Քիոս կղզիին առջեւ կը հանդիպի Գափտան փաշային հրամայած նաւատոր- միդին: Ծովակալը կը պահանջէ ֆրան- սական նաւէն՝ սովորական ողջոյնը, ա- ռանց գիտնալու ղեսպանին ներկայութիւնը անոր մէջ. De Marcheville ոչ միայն թնդանօթի ողջոյնը չի տար այլ հրաման կու տայ ռուս արձակելու ծովակալին (Փիալէ փաշա) նաւուն վրայ, եւ կը պո- ռայ իր նաւազներուն որ՝ կամրջակին վը- րան նոյն պահուն գտնուող ծովակալին անձին ճիշդ նշան առնեն:

Իւր պաշտօնավարութեան ընթացքին, պաշտի ատեն, իրեն ճամբայ չբացող խնդիրներուն վրան կը յարձակէր սուրը ձեռքը եւ զանոնք փախչելու կը ստիպէր: «Տէլի Լէլի» (խենթ Գեսպան) անունը տուած էին իրեն ու նոյն իսկ ֆրանսա- կան հպատակները զինք այսպէս կը ճանչ- նային:

Ինքը խենթ, իր թարգմանը խենթ (Տէլի Պաղտասար) զիրար գտած էին: Այս վեր- ջինը ղեսպանին պահանջումները եւ ըս- պանալիքները հաւատարմօրէն՝ նոյն իսկ կարելի է վրադիրքով կը թարգմանէր, ինչպէս որ ըրած էր միւս թարգմանը (թէրճիման Մուրատ): Վերջապէս խնդիրը հոն հասաւ որ De Marcheville ղես- պանը բռնի ուժով նաւ մը զրին եւ ար-

տաքեցին մայրաքաղաքէն խայտառակա- բար (1634): Բայց դժբախտաբար Պաղ- տասար եւ Մուրատ «թէրճիման»ները, նոխազ քաւութեան եղան ու զոհուեցան այս արտառոց մարդուն խենդութիւննե- րուն, որ նոյն իսկ երկու տողով մը զի- րենք չէ յիշած իր նամակներուն մէջ:

Վերոյիշեալ ղեսպանը Յիսուսեան կրօ- նաւորներուն ձեռքը կոյր զօրծիք դար- ձած վարպետութեամբ մը Կ. Պոլսէն Հոմ փախցնել տուած է «Յովհաննէս Խուլ» Կ. Պոլսեցի Պատրիարքը, որ կաթողիկ դա- ւանանքը ընդունած էր նախապէս: «Տէլի Պաղտասար, Balthazar Matto» մեծ զեր մը կատարած է սոյն խնդրին մէջ, անշուշտ De Marcheville ի հրամանները կատարելով: «Գրիգոր Դարանաղեցի» իր ժամանակագրութիւններուն մէջ հետեւ- եալները կը գրէ այս մասին.

«... Եւ Խուլ Յովհաննէս Վարդա- «պետն այլ ասոնց նման եղեւ, որ խա- «րեցաւ յոմանց... որ հրապուրանօք «հանին յԵստամբօլէն, որ Պատրիարք ա- «նունովն թագաւորութիւն կու վայելէր «քսան եւ երկու տարի, բայց վատախոր- «հուրդ էր, թերի եւ թուլամորթ եւ ան- «խնամակալու եւ անասնաբարոյ, որ հա- «ւասարեաց անասնոց եւ ոչ իմացաւ ըզ- «պատիւ իւր ըստ մարգարէին, եւ միւս «մարգարէն ասէ թէ՝ Չոր որ կորուսանել «կամի Տէր, նախ յիմարեցուցանէ, որ «յիմար գործով կորուսանէ...»

«... Նմանապէս եւ սորա եղեւ, որ «մարմնաւոր վայելչութեան ժամանակն «եհաս որ ժառանգէր, որ քսան ամս «տառապանօք եկաց նեղ բանդերն վասն «պարտականաց, եւ դեռ տակալին երկու «(ամ) եղեւ որ թեթեւացաւ յամենայն «պարտքերացն, եւ շատ պատուական ա- «կունք ստացաւ եւ ոսկի եւ արծաթ մթե- «քեաց վասն կորստեան պատճառի իւրոյ. «նա՛ պատրեցին ոմանք չարք, մանաւանդ «մեր աղթարմայ Պաղտասարն որ թարգ- «ման էր ֆռանգաց, որ զառհաւատչայն «էառ խեղդամահ լինելովն, չուանաւ կա- «խելովն: Սա պատրելով ուղարկեաց գո-

«վելով զփափն, եւ թէ երթաս քեզ շատ
 «պատիւ կառնէ եւ անհամար զանձ կու
 «պարգեւէ եւ մեծամեծ պարգեւօք կու
 «զարկէ քեզ յայսկոյս եթէ հաւանիս ա-
 «մենայն կրօնից նոցա եւ ըստ կամաց
 «նոցա գնաս: Զի հայր եւ որդի լինե-
 «լով միմեանց եւ երթեակութիւն առնե-
 «լով հանապազ, եւ զինչսն եւ զգրեանս
 «առ սա զնելով յաւանդի եւ շատ պա-
 «տուական զարդերք, որպէս թագաւորաց
 «վայելէ, ոսկով օծեալ ականակուռն զի-
 «նուք եւ այլ պատուականս, բազում պար-
 «գեւս եւ ընծայս տանել ի պատիւ փա-
 «սին եւ այլ մեծամեծաց նորա: Եւ այս-
 «պէս մեծ պատրաստութեամբ ելեալ յԼս-
 «տամբօրու, փախտականի նման գնաց
 «առանց հրաժարական ողջունի՝ ոչ մեզ
 «եւ ոչ իւրոց բարեկամացն:

«..... Եւ ուր որ գնաց նա՝ վնասն եհաս
 «յամենայն հայսն զոթացոց, որ են Պուղ-
 «տանացիք եւ Լեհացիք եւ Սեչովացիք
 «եւ յայլ քաղաքս նոցա որ Նիկոլ անուն
 «եպիսկոպոս մի՝ մեր իմաստուն եւ սուրբ
 «հռչակ առաջնորդացն նեղ արկանելոյ
 «վշտացն ի Ֆռանգաց հաւատն դարձաւ
 «եւ զշատ կէսն ի հայոց ընդ իւր դար-
 «ձոյց յօրէնս նոցա»: (Ժամանակագրու-
 «թիւն Գրիգորի վարդապետի կամախեցւոյ
 կամ Դարանաղցւոյ: — Հրատ. Մեսրոպ
 վարդ. Նշանեան, Տպարան Առաք. Աթո-
 ռոց Ս. Յակոբեանց, Երուսաղէմ 1915,
 էջ 384-385):

«Եւ ինքն՝ Խուլն գնաց ի կենաց վե-
 «րելովն զէպ ի Հոովմ առ փափն, եւ ուր
 «որ գնաց՝ խաբկանօք առին զպատուա-
 «կան զընծայսն ի ձեռացն եւ սակաւ
 «մնաց: Եւ յորժամ եհաս առ փափն, նա՝
 «ընդունեցաւ եւ ետուր զվանքն հայոց եւ
 «կերակուր պատրաստելով հանապազօրդ
 «եւ թոշակ ծախսին հրամայեաց տալով:
 «Եւ վաղվաղակի ի նեղ տեղի կենալով
 «եւ ի կարօտութենէ սիրելեացն եւ բա-
 «րեկամացն ի տեսութենէ զրկելոյ եւ զիւր
 «փառսն զորս ունէր, զայս ամենայն ի միտ
 «ածելով եւ կարի յոյժ ի զղջութիւն գա-
 «լով: Եւ յորժամ կամ եղեալ որ գայր,

«նա՝ այն Պաղտատար ուրացող նամակ
 «զրկելով առ փափն թէ՛ զայդ որ եկաւ
 «առ քեզ, լազում լազում չթողու որ գայ,
 «որ հետ Զաքարէին այնպէս խորհեալ
 «էին՝ թէ դուրս գալովն շատ վնաս կու
 «լինի: Եւ յորժամ թուղթն կու հասնի՝
 «ի փափն, նա պինդ կու բռնէ թէ՛ այլ
 «քեզ աստից գնալու ճար չկայ:

«Եւ նա առ վտանգին լալագին թղթեր
 «էր զրկել, առ հարազատ եղբայրն իւր
 «ի Տարվէշն եւ յայլ բարեկամսն, զի ի
 «պայլովոցն եւ ի ձէնջ յամենեցունցդ ա-
 «ղաչանաց զիւր զրկելով առ փափն, զի
 «թերեւս արձակել հրամայեցէ եւ թողցէ:
 «Եղբայրն այլ ի բազում քահանայից եւ
 «ժողովրդոց եւ ի Ֆռանգ պայլովոցն զիւր
 «առնելով եւ եկն առ մեզ եւ մեք այլ
 «տուաք թուղթ աղաչանաց. նա՝ մինչ որ
 «գնալով աստից, նա մեռել էր»: (Ժա-
 «մանակագրութիւն Գր. վրդ. կամախեցւոյ
 էջ 386-387):

Յարգելի բժիշկ Տօբթ. Վ. Յ. Թորգո-
 մեան «Հանդէս Ամսօրեայի» թիւ 11-12ի
 մէջ (Նոյ. Դեկտ. 1930) միացեալ էջ
 674-676 հրատարակած է Երեմիա Զէ-
 լէպի Քէօմիւրճեանի կողմէ շարադրուած
 հետեւեալ երեք տապանագիրները որոնց
 առաջին երկուքը իւր քեռին Ամբակու-
 մին վրայ (վախճանած 1658ին) յօրին-
 ուած են:

ԺԳ. 1. Այս է շիրիմ մահտեսի Ամբակումի
 Նավրէր զիւղէ այսր որ իջեալ ի պանդխտի:
 Ի յասպարէզ սոյն կենցաղի բարւոք վարի.
 Ըստ մարմնոյ անձնունդ՝ բայց ըստ ոգոյ ան-
 լթվելի:

Մերկն ի մօրէ նոյն մերկ դարձաւ ի ծոց երկրի
 Եթող այլոց զոր ստացաւ զգոյս աշխարհի:
 Էառ զկտաւըս պատանաց զփածանս մարմնի
 Միայն անունն ի հող իւրում արդ ընթեռնուի:
 Բոտեալ ունի առ ձեզ մաղթանս կողկողալի,
 Զեղուն սրտիւ ասել հոգւոյն Տէրն ողորմի:
 Է ՈճՆ՝ հայ թիւ որ սուրբ Յակոբն հոռմէն գերի
 Յաւուր մահուն ԻԳ. Նոյեմբերի:

(Շարունակելի)

1. 1107 = 1658.

ԳՐԱԿԱՆ

ԱՆՈՆՑ՝ ՈՐ ԹՆԿԱՆ...

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ԵՂԵՌՆԻՆ ԱՌԹԻԻ

Ինկան... Յեղին համար որ կ'ապրի անմեռ բայց թըշուան
 ճամբուն վըրայ Պայքարին, Սնկախութեան ու Լոյսին
 Հաւատք իրենց հոգիին՝ զոր Մարդկութիւնը կ'ատէ,
 Յեղին համար Նախատակ, համար ցեղին որ ապրի...

Ինկան... Յեղին սրտին մէջ հիմա, վըրէժը՝ կու լայ,
 Ազատութեան տենչը կայ հո՛ն, յաղթանակն սպազայ,
 Սուգը՝ զոհուած կեանքերուն իմին ցեղիս հոգւոյն մէջ
 Փառքը վաղուան Յարութեան, Արշալոյսին ու կեանքին:

Ինկան... Անոնց Արիւնը ցեղն է՝ որ դարերէն պիտ' ուզէ,
 Անոնց անունը որքն է՝ որ դարերուն կըտակ է.
 Անոնց կամքն է կատարող նակատագիրը՝ Աստուած...
 Անոնց Ուխտն է. «Զըմեռնիլ, հաւատալ եւ պայքարիլ...»:

Ինկան... Ո՛չ սուգ տար դո՛ւն, ո՛չ արցունք Անոնց անյայտ շիրմերուն,
 Այլ հաւատքի տեղ հոգւոյդ մէջ պաշտէ՛ դո՛ւն, ո՛վ սո՛ւրբ ցեղ
 Քեզի համար Զոհուածներն, քու յաղթութեան ու փառքին,
 Զի կ'ապրիս դո՛ւն, երբ գիտնաս ապրեցնել զանոնք միշտ:

ՅԵՐԱՊ

ՈՐԸ

Այս աղուոր, անգուշակ, այս տրտում
 Օրը դեռ հոգիիս պարտէզին
 Ծաղիկն է. միակ վարդը ժպտուն
 Ուր ցօղի կաթիլներ կը մըսին:

Կը յիշէ գուցէ օրն այս, եկուոր
 Մը որուն ոչ մէկ տուն կը սպասէր,
 Որ սրտիս խորհուրդին մէջ անսէր...
 Ընդգոգեց իր ստուերն հեշտօրոր...

Կը հիւսէ գուցէ օրն այս երբեք
 Զերագուած կախարդանք մը գաղտնի,
 Մանկութեան լոյսին պէս, երբեմնի
 Շող մարած սրտիս մէջ յուսաբեկ...

Ու չեղած իրիկունը տրտում,
 Այնքան բոյր, այնքան երգ, այնքան սէր
 Հոգիիս որ անո՛ր կը սպասէր,
 Օրն այս ջիւնջ, անգուշակ ու ժպտուն...

ԱՐՄԵՆ-ԵՐԿԱՅԻ